Тема 5. Страхування у міжнародному бізнес

Мета: ознайомлення з сутністю ризиків у міжнародному бізнесі, їх класифікацією, основними методами управління та роллю страхування як інструменту мінімізації фінансових, комерційних та соціальних ризиків, а також формування навичок соціально відповідальної та етичної поведінки у міжнародній діяльності.

Основні терміни та поняття: ризик міжнародного бізнесу, політичний ризик, економічний ризик, правовий ризик, валютний ризик, банківський ризик, ризик контрагента, макроекономічний ризик, інформаційний ризик, інноваційний ризик, методи управління ризиками, запобігання, мінімізація, передача, прийняття, контроль та моніторинг ризиків, страхування, страхування вантажів, страхування відповідальності, страхування ризику країни

ПЛАН

1. Сутність та причини виникнення ризиків міжнародного бізнесу.
2. Критерії класифікації ризиків.
3. Ризик країни.
4. Банківський, валютний, контрагентський, макроекономічний, інформаційний та інноваційний ризики.
5. Основні методи управління ризиками у міжнародному бізнесі.
6. Сутність і роль страхування у міжнародному бізнесі підприємств.

1. Сутність та причини виникнення ризиків міжнародного бізнесу

Міжнародний бізнес функціонує в умовах підвищеної невизначеності, що зумовлено багатофакторним впливом економічного, політичного, правового, соціального та культурного середовища різних країн. У процесі здійснення зовнішньоекономічної діяльності суб’єкти господарювання постійно стикаються з ризиками, які можуть призвести до фінансових втрат, порушення договірних зобов’язань, зниження конкурентоспроможності та погіршення ділової репутації.

Ризики міжнародного бізнесу - це ймовірність настання несприятливих подій або відхилень від очікуваних результатів діяльності, що виникають у процесі здійснення міжнародних комерційних операцій та зумовлені особливостями функціонування світового ринку. На відміну від внутрішнього бізнесу, міжнародна діяльність характеризується ширшим спектром ризиків, оскільки охоплює декілька юрисдикцій, валютних систем і економічних середовищ.

Основними **причинами виникнення ризиків міжнародного бізнесу** є, по-перше, **економічна нестабільність** світової економіки, що проявляється у коливаннях валютних курсів, інфляційних процесах, зміні процентних ставок і циклічних кризах. Такі чинники безпосередньо впливають на доходи компаній, вартість контрактів і фінансові результати зовнішньоекономічних операцій.

По-друге, суттєвим джерелом ризиків виступають **політичні фактори**, зокрема зміна політичного курсу держав, запровадження торговельних обмежень, санкцій, ембарго, а також військові конфлікти та соціальні заворушення. Політичні ризики можуть призвести до націоналізації майна, обмеження репатріації прибутку або повного припинення міжнародної співпраці.

По-третє, важливу роль відіграють **правові ризики**, пов'язані з відмінностями у національних законодавствах, складністю міжнародного договірного права, змінами митних правил та вимог до сертифікації продукції. Недостатнє знання правового поля країни-партнера може спричинити штрафні санкції, судові спори або втрату ринку збуту.

Окрему групу становлять **комерційні та фінансові ризики**, що виникають унаслідок неплатоспроможності контрагентів, порушення умов контрактів, зміни попиту на міжнародних ринках або недобросовісної конкуренції. У міжнародному бізнесі ці ризики посилюються через складність перевірки партнерів та обмеженість доступу до достовірної інформації.

Значний вплив на результати міжнародної діяльності мають також **транспортні та логістичні ризики**, зумовлені пошкодженням або втратою вантажу, затримками поставок, аваріями, стихійними лихами та технічними несправностями. Особливо актуальними ці ризики є для морських і мультимодальних перевезень.

Крім того, у сучасних умовах зростає роль **соціальних, екологічних та міжкультурних ризиків**, пов'язаних із дотриманням стандартів корпоративної соціальної відповідальності, екологічної безпеки, а також особливостей ділової культури різних країн. Неврахування культурних відмінностей може призвести до конфліктів у переговорах та зниження ефективності міжнародної співпраці.

Таким чином, ризики міжнародного бізнесу є об'єктивною складовою зовнішньоекономічної діяльності, а їх багатогранний характер обумовлює необхідність застосування системного підходу до управління ризиками, ключовим елементом якого виступає страхування як ефективний інструмент мінімізації можливих негативних наслідків.

2. Критерії класифікації ризиків

У міжнародному бізнесі ризики відзначаються різноманітністю форм прояву та джерел виникнення, що зумовлює необхідність їх систематизації. **Класифікація ризиків** дає змогу більш чітко ідентифікувати загрози, обрати адекватні методи управління ними та визначити доцільність використання страхових механізмів. У практиці міжнародного бізнесу ризики класифікують за низкою критеріїв.

Одним із основних є **критерій джерела виникнення ризику**. За цим критерієм розрізняють **зовнішні** та **внутрішні ризики**. Зовнішні ризики не залежать безпосередньо від діяльності підприємства і формуються під впливом макроекономічних, політичних, правових або природних чинників.

Внутрішні ризики пов'язані з організацією виробництва, управлінням, фінансовим станом підприємства, рівнем кваліфікації персоналу та ефективністю прийняття управлінських рішень.

Важливим є також **критерій сфери виникнення ризиків**, за яким виділяють економічні, політичні, правові, фінансові, комерційні, транспортні, екологічні та соціальні ризики. Така класифікація дозволяє комплексно оцінювати умови здійснення міжнародних операцій і враховувати специфіку конкретного виду діяльності.

За **характером наслідків** ризики поділяють на **чисті** та **спекулятивні**. Чисті ризики передбачають можливість лише негативного або нульового результату, наприклад, втрата вантажу, аварія судна, стихійне лихо. Спекулятивні ризики пов'язані з імовірністю як втрат, так і отримання додаткового прибутку, зокрема валютні або інвестиційні ризики. Саме чисті ризики найчастіше стають об'єктом страхування.

За **ступенем прогнозованості** розрізняють **передбачувані** та **непередбачувані ризики**. Передбачувані ризики можуть бути частково спрогнозовані на основі аналізу ринку, статистичних даних і попереднього досвіду. Непередбачувані ризики виникають раптово і не піддаються точному прогнозуванню, що значно ускладнює управління ними.

За **рівнем можливих втрат** ризики класифікують на **незначні**, **середні** та **катастрофічні**. Катастрофічні ризики можуть призвести до значних фінансових збитків, банкрутства підприємства або повного припинення міжнародної діяльності, що зумовлює особливу увагу до їх страхового покриття.

Окремим критерієм є **тривалість дії ризику**, відповідно до якого виділяють **короткострокові**, **середньострокові** та **довгострокові ризики**. У міжнародному бізнесі часто мають місце довгострокові ризики, пов'язані з інвестиційними проєктами, контрактами та стратегічним партнерством.

З точки зору **можливості страхування** ризики поділяють на **страхові** та **нестрахові**. Страхові ризики можуть бути передані страховій компанії на основі договору страхування, тоді як нестрахові ризики потребують застосування інших методів управління, таких як диверсифікація, хеджування або резервування.

Класифікація ризиків за різними критеріями дозволяє систематизувати ризикові фактори міжнародного бізнесу, оцінити їх значущість та обрати оптимальні інструменти управління, серед яких страхування займає провідне місце.

3. Ризик країни

У процесі здійснення міжнародного бізнесу суб'єкти господарювання стикаються з особливою групою ризиків, пов'язаних із функціонуванням у межах певної держави. Такі ризики узагальнено визначаються як **ризик країни** і є одними з ключових чинників, що впливають на прийняття управлінських рішень у зовнішньоекономічній діяльності.

Ризик країни — це ймовірність виникнення фінансових, комерційних або операційних втрат у результаті дії політичних, економічних, правових, соціальних та інших факторів, характерних для конкретної країни перебування або країни контрагента. На відміну від індивідуальних комерційних ризиків, ризик країни має системний характер і поширюється на всіх учасників міжнародної діяльності, незалежно від їх організаційної форми.

Основною складовою ризику країни є **політичний ризик**, який пов'язаний зі змінами політичного режиму, державної політики, націоналізацією майна, експропріацією, запровадженням санкцій, ембарго або обмежень на міжнародну торгівлю. Політична нестабільність може призвести до неможливості виконання контрактних зобов'язань або втрати інвестованого капіталу.

Не менш важливим елементом ризику країни виступає **економічний ризик**, що зумовлений станом національної економіки, рівнем інфляції, стабільністю банківської системи, платіжного балансу та державного боргу. Погіршення економічної ситуації в країні може спричинити зниження платоспроможності контрагентів і зростання ймовірності дефолтів.

Складовою ризику країни є також **валютний ризик**, який виникає внаслідок коливань валютних курсів або запровадження валютних обмежень. Девальвація національної валюти, обмеження на конвертацію чи переказ коштів за кордон можуть негативно вплинути на фінансові результати міжнародних операцій.

Окрему роль відіграє **правовий ризик країни**, пов'язаний із нестабільністю законодавства, недосконалістю судової системи, складністю правозастосування та низьким рівнем захисту прав іноземних інвесторів. Часті зміни нормативно-правових актів або їх неоднозначне тлумачення підвищують невизначеність ведення бізнесу.

У сучасних умовах до структури ризику країни все частіше включають **соціальні та безпекові ризики**, пов'язані з рівнем соціальної напруженості, страйками, масовими протестами, зростанням злочинності або воєнними діями. Такі фактори безпосередньо впливають на безпеку персоналу, логістику та стабільність операційної діяльності.

Для оцінювання ризику країни широко застосовуються **міжнародні рейтинги та індекси**, які формуються на основі комплексного аналізу політичних, економічних і соціальних показників. Вони використовуються інвесторами, страховими компаніями та фінансовими установами для визначення рівня ризику та умов страхового покриття.

Таким чином, ризик країни є багатокомпонентною категорією, що суттєво впливає на ефективність і безпеку міжнародного бізнесу. Його врахування є необхідною умовою прийняття обґрунтованих управлінських рішень, а страхування ризику країни виступає важливим інструментом мінімізації потенційних втрат у міжнародній діяльності.

4. Банківський, валютний, контрагентський, макроекономічний, інформаційний та інноваційний ризики

У процесі здійснення міжнародного бізнесу суб'єкти господарювання зазнають впливу різноманітних фінансових, економічних та управлінських ризиків, значна частина яких пов'язана з діяльністю фінансових установ, коливаннями валютних курсів, надійністю партнерів та динамікою глобального економічного середовища. До ключових видів таких ризиків належать банківський, валютний, ризик контрагента, макроекономічні, інформаційні та інноваційні ризики.

Банківський ризик полягає у ймовірності фінансових втрат суб'єктів міжнародного бізнесу внаслідок нестабільності або неплатоспроможності банківських установ, через які здійснюються міжнародні розрахунки та кредитні операції. До банківських ризиків належать ризик ліквідності банку, кредитний ризик, операційний ризик та ризик банкрутства. Реалізація банківського ризику може призвести до затримки платежів, втрати коштів на рахунках або ускладнення доступу до фінансування зовнішньоекономічних операцій.

Валютний ризик виникає внаслідок коливань валютних курсів між моментом укладення зовнішньоекономічного контракту та моментом здійснення розрахунків. Зміна обмінного курсу може призвести як до зменшення прибутку, так і до прямих фінансових збитків. У міжнародному бізнесі валютний ризик є одним із найбільш поширених і потребує застосування спеціальних інструментів управління, зокрема страхування, хеджування та використання валютних застережень у контрактах.

Ризик контрагента пов'язаний з імовірністю невиконання або неналежного виконання партнером своїх зобов'язань за міжнародним контрактом. Основними проявами цього ризику є прострочення платежів, відмова від постачання товарів або послуг, а також банкрутство контрагента. У міжнародній практиці ризик контрагента ускладнюється відмінностями у правових системах, складністю судового захисту та обмеженим доступом до достовірної інформації про фінансовий стан партнерів.

Макроекономічні ризики зумовлені загальними змінами в економічному середовищі країни або світової економіки. До них належать інфляційні процеси, економічні кризи, зміни процентних ставок, коливання рівня безробіття та спад ділової активності. Макроекономічні ризики мають системний характер і впливають одночасно на велику кількість учасників міжнародного бізнесу, знижуючи передбачуваність результатів господарської діяльності.

Інформаційний ризик полягає у можливості втрат, пов'язаних із недостатністю, недостовірністю або несвоєчасністю інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень. У міжнародному бізнесі інформаційний ризик посилюється через мовні бар'єри, відмінності у стандартах звітності, обмежений доступ до ринкових даних та кіберзагрози. Помилки в інформаційному забезпеченні можуть призвести до неправильного вибору партнерів, ринків або стратегій розвитку.

Інноваційний ризик пов'язаний із впровадженням нових технологій, продуктів, бізнес-моделей або управлінських рішень у міжнародній діяльності. Такий ризик виникає внаслідок невизначеності результатів інновацій, високих витрат на їх реалізацію та можливого неприйняття інновацій ринком. Водночас інноваційний ризик є невід'ємною складовою розвитку міжнародного бізнесу і потребує збалансованого підходу до управління та страхування.

Таким чином, зазначені види ризиків істотно впливають на ефективність міжнародного бізнесу, а їх ідентифікація та системне управління, зокрема із застосуванням страхових механізмів, є необхідною умовою забезпечення стабільності та конкурентоспроможності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

5. Основні методи управління ризиками у міжнародному бізнесі

У міжнародному бізнесі ризики є невід'ємною складовою діяльності підприємств і об'єктивно впливають на результати зовнішньоекономічних операцій. Тому для забезпечення стабільності та конкурентоспроможності необхідне **системне управління ризиками**, що передбачає своєчасне виявлення, оцінку та застосування адекватних методів мінімізації негативних наслідків.

Основні методи управління ризиками у міжнародному бізнесі можна поділити на кілька груп:

1. Запобігання (превентивні методи)

Цей метод передбачає прийняття заходів, спрямованих на **зменшення ймовірності виникнення ризиків** або їх негативного впливу. До таких заходів належать:

- ✓ дотримання міжнародних стандартів якості та безпеки продукції;
- ✓ ретельний вибір контрагентів і перевірка їх фінансової стабільності;
- ✓ страхування відповідальності та вантажів;
- ✓ використання договірних умов, що мінімізують ризики (форс-мажор, валютні застереження).

2. Зниження (мінімізація)

Методи зниження ризику спрямовані на **зменшення масштабів можливих втрат** у разі їх настання. Серед них:

- ✓ диверсифікація постачальників, ринків та валют;
- ✓ хеджування валютних, фінансових та товарних ризиків;
- ✓ страхування вантажів, кредитів та відповідальності;
- ✓ впровадження систем контролю та аудиту для зменшення операційних ризиків.

3. Передача ризику

Передача ризику передбачає **передачу частини або всього ризику третім сторонам**, найчастіше через страхування або фінансові інструменти. До методів передачі ризику відносять:

- ✓ страхування вантажів та транспорту;
- ✓ страхування ризику країни та політичного ризику;
- ✓ використання фінансових деривативів для хеджування валютних, процентних або товарних ризиків;
- ✓ укладання контрактів з умовами обмеження відповідальності.

4. Прийняття ризику

У деяких випадках підприємство **усвідомлено приймає ризик**, якщо витрати на його запобігання або передачу перевищують потенційні втрати, або якщо ймовірність негативних наслідків є низькою. Такий підхід застосовується:

- ✓ до дрібних операцій з незначними фінансовими наслідками;
- ✓ при експериментальних або інноваційних проектах, де вигода може перевищувати потенційні втрати;
- ✓ при неможливості передати або застрахувати ризик.

5. Контроль та моніторинг

Ефективне управління ризиками потребує постійного **контролю та оцінки динаміки ризиків**. До контрольних заходів належать:

- ✓ аудит фінансових та операційних процесів;
- ✓ постійний моніторинг політичної та економічної ситуації в країнах-партнерах;
- ✓ оцінка ефективності застосованих страхових та хеджувальних механізмів;
- ✓ підготовка аналітичних звітів та прогнозів щодо ризиків.

6. Комплексний підхід

В умовах міжнародного бізнесу ефективне управління ризиками передбачає **поєднання декількох методів одночасно**, наприклад:

- ✓ часткове страхування вантажу, хеджування валютного ризику та диверсифікація ринків;
- ✓ впровадження превентивних заходів і постійний контроль.

Таким чином, застосування методів управління ризиками у міжнародному бізнесі дозволяє мінімізувати можливі втрати, підвищити стабільність діяльності підприємства та забезпечити конкурентні переваги на глобальному ринку. Страхування виступає ключовим інструментом передачі та зниження ризиків, особливо тих, які важко прогнозувати або контролювати іншими способами.

6. Сутність і роль страхування у міжнародному бізнесі підприємств

У міжнародному бізнесі підприємства постійно стикаються з різними ризиками, що можуть призвести до фінансових втрат, порушення контрактних зобов’язань, погіршення ділової репутації та зниження конкурентоспроможності. Для зменшення цих негативних наслідків

застосовують **страхування**, яке є ключовим інструментом управління ризиками.

Сутність страхування полягає у **добровільному або обов'язковому переданні ризику фінансових втрат страховій компанії за певну плату (страхову премію)**. Страхова компанія в свою чергу бере на себе зобов'язання відшкодувати шкоду або надати компенсацію у разі настання страхового випадку. Таким чином, страхування дозволяє підприємству **перетворити непередбачувані ризики на прогнозовані витрати**, що підвищує фінансову стабільність і впевненість у веденні зовнішньоекономічної діяльності.

Роль страхування у міжнародному бізнесі підприємств є багатогранною:

1. **Фінансовий захист від втрат.** Страхування компенсує втрати від пошкодження або втрати вантажів, збитків через нещасні випадки, аварії або форс-мажорні обставини. Це дозволяє зберегти платоспроможність підприємства та уникнути серйозних фінансових криз.
2. **Мінімізація комерційних ризиків.** Страхові механізми допомагають зменшити негативні наслідки неплатоспроможності контрагентів, валютних коливань, політичних обмежень та інших факторів, що можуть вплинути на виконання контрактів.
3. **Забезпечення кредитоспроможності та інвестиційної привабливості.** Наявність страхового покриття підвищує довіру інвесторів, банків та партнерів до підприємства, що полегшує залучення фінансування та укладення міжнародних контрактів.
4. **Підтримка стабільності бізнес-процесів.** Страхування дозволяє підприємствам продовжувати операційну діяльність навіть у разі настання страхових випадків, забезпечуючи безперервність логістики, виробництва та поставок.
5. **Сприяння розвитку міжнародних операцій.** Страхові механізми знижують бар'єри для виходу на нові ринки, дозволяють реалізовувати більш ризиковані, але потенційно прибуткові проєкти та сприяють зростанню конкурентоспроможності на глобальному ринку.
6. **Дотримання міжнародних стандартів і законодавчих вимог.** У багатьох країнах страхування вантажів, транспорту, відповідальності або політичних ризиків є обов'язковим елементом зовнішньоекономічної діяльності, що гарантує правову захищеність підприємства.

Отже, страхування у міжнародному бізнесі виступає **ключовим інструментом управління ризиками**, що дозволяє підприємствам захищати свої фінансові інтереси, забезпечувати стабільність діяльності, підтримувати кредитоспроможність і сприяти довгостроковому розвитку на глобальних ринках. Ефективне використання страхових механізмів підвищує надійність міжнародної діяльності та дозволяє підприємствам діяти соціально відповідально та етично у міжнародному середовищі.